

GIE VAN DEN BERGHE

«Flossenbürg : een vergeten concentratiekamp. Een ooggetuigenverslag van Léon Calembert»

Brussel, VUBPress, 1999, 174 p.

Het gebeurt wel vaker dat overlevenden van concentratie- en uitroeiingskampen na de ineenstorting van het Nazi-regime, als poging tot verwerking hun ervaringen op papier zetten. Wie kent niet de boeken van bijvoorbeeld Primo Levi of Jorge Semprun. Deze laatste schreef zijn ervaringen over Buchenwald neer onder de opdracht “Voor Thomas opdat hij zich – later, na afloop – deze herinnering herinnert”¹⁴. Semprun schrijft in zijn boek de gebeurtenissen van zich af, iets wat ook de latere Luikse hoogleraar Léon Calembert doet in zijn ooggetuigenverslag. In 1996 publiceerde Gie van den Berghe, op vraag van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, het ooggetuigenverslag van Calembert over het concentratiekamp van Flossenbürg¹⁵. Pas in 1999 verscheen een grondig herwerkte Nederlandse vertaling van het boeiende ego-document bij de VUBPress, deze keer gericht op een ruim publiek.

Het ooggetuigenverslag van Calembert wordt door Gie van den Berghe voorzien

van historisch commentaar. Van den Berghe bevindt zich op vertrouwd terrein en dat blijkt ook duidelijk uit de stijl en de inhoud van zijn commentaar. Als ethicus specialiseerde hij zich in ooggetuigenverslagen van overlevenden van nazi-kampen. Hij was dan ook de aangewezen onderzoeker om het ego-document van Léon Calembert historisch te contextualiseren. De auteur doet echter meer dan enkel commentaar geven, hij vult een aantal leemtes op en geeft tegelijkertijd vanuit het ego-document kritiek op Goldhagen en consorten. Het ooggetuigenverslag van Calembert is om meerdere redenen uitzonderlijk. De Luikse mijn ingenieur en geoloog wordt in 1943 opgepakt wegens spionage en verdwijnt voor een jaar in de gevangenis van Sint-Gillis. Vandaar wordt de jonge dertiger in augustus 1944 naar een Duits tuchthuis overgebracht alvorens in januari 1945 in Flossenbürg terecht te komen. Het onderzoek over dit concentratiekamp staat nog in de kinderschoenen. Het verslag van Calembert, maar vooral de uitgebreide inleiding van Van den Berghe, schetsen beknopt een geschiedenis van dit ‘vergeten’ kamp. Het concentratiekamp of KZ (*Konzentrationslager*) Flossenbürg was nochtans het vierde grootste op Duits grondgebied na Dachau, Sachsenhausen en Buchenwald. Het werd opgericht in mei 1938 en lag in het Oberpfalz-woud, een stuk natuurlijke grens tussen Duitsland en Tsjechië. Flossenbürg kaderde in het *Führerbauten*- project van Albert Speer,

¹⁴ JORGE SEMPRUN, *Wat ‘n mooie zondag!*, Breda, 1997 (vertaald door Babet Mossel en verschenen in de reeks Geuzenpocket, 98).

¹⁵ GIE VAN DEN BERGHE m.m.v. JEAN-LOUIS KUPPER, *Au camp de Flossenbürg (1945). Témoignage de Léon Calembert*, Brussel, VUB Press, 1996, 92 p.

de architect van Adolf Hitler. Dit grootse project hield een architectonische om-
bouw in van Berlijn en andere grote
Duitse steden. De SS richtte met dit doel
diverse economische ondernemingen op,
waaronder het *Deutsche Erd- und Stein-
werke GmbH (DEST)*, die gevangenen
van concentratiekampen als goedkope
arbeidskrachten inschakelde in o.m. de
granietwinning. Ook de steengroeve van
Flossenbürg werd in opdracht van de
DEST ontgonnen.

Van den Berghe beschouwt het verslag
van Calembert als het relaas van een
soort buitenstaander¹⁶. De Luikse geoloog
kwam pas eind januari 1945 terecht in
Flossenbürg en had voordien nog geen
ervaringen in het 'concentrationaire uni-
versum'. Hij komt in een ware hel terecht,
maar observeert opvallend scherp. De
meeste nieuwelingen of *Zugänge* beleefden
het kampleven in de eerste maanden
als irreëel. Calembert was echter een
uitzondering en naast nieuweling ook
intellectueel en wetenschapper. Volgens
van den Berghe leidden deze kenmerken
tot de uitzonderlijke kwaliteit van het
getuigenis, maar tegelijkertijd ook tot
de zwakte ervan. Calembert schreef een
eerste versie van zijn getuigenis onmid-
dellijk na zijn vrijlating in juni 1945. Veel
later schaafde hij aan zijn oorspronkelijke
verslag en trachtte het te 'objectiveren'. Van
den Berghe betreurt de poging van de
ooggetuige om het persoonlijke uit zijn
verslag te elimineren en niet te beseffen

dat zulks onmogelijk is. Elke waarne-
ming is persoons- en tijdsgebonden en
haalt juist zijn waarde uit de subjectieve
zingeving aan feiten en gebeurtenissen.
Deze subjectiviteit is allesbepalend voor
de beleving en registratie door het subject:
wetenschapper, nieuweling, finale fase in
Flossenbürg,.... Bovendien stelt zich hier
ook de vraag naar de representativiteit
van het verslag voor andere, niet-intel-
lectuele, nieuwelingen die Flossenbürg
meemaakten in de eerste maanden van
1945. Van hun ervaringen resten vaak geen
schriftelijke sporen.

Het relaas is zonder meer beklijvend, niet
het minst door de beschrijving van de
vaak gruwelijke dagdagelijksheid in het
kamp van Flossenbürg. Calembert heeft
het ondermeer over de mensonterende
ontvangst, de corruptie onder de kapo's
of de bevoorrechte gevangenen bij de
voedselbedelingen, de wasbeurten, de
bewaking; enz. In heel wat kampen waren
deze kapo's vooral politieke gevangenen,
in Flossenbürg zijn vooral gevangenen
van gemeen recht of crimineel gestraften
de kapo's met dienst. Dit had uiteraard
een weerslag op het intern regime. Regel-
matig onderbreekt van den Berghe het
verslag om het getuigenis van Calembert
aan te vullen met gegevens uit andere
ooggetuigeverslagen of een bepaalde pas-
sage te duiden met commentaar. Ook de
verwerking van de ongepubliceerde roman
die Calembert schreef over zijn opsluiting,
Le passager clandestin, levert essentiële

¹⁶ Van den Berghe gebruikt de term buitenstaander in het theoretisch model van de insider-outsiderproblematiek en de kloof tussen beide groepen. Voor een grondige uitwerking van dit model, zie: GIE VAN DEN BERGHE, *Met de dood voor ogen. Begrip en onbegrip tussen overlevenden van Nazi-kampen en buitenstaanders*, Berchem, EPO, 1987, 531 p.

aanvullingen op het verhaal. Op die manier slaagt de auteur erin de waarde van het ego-document te vergroten, ook waar hij uiterst voorzichtig en met respect de getuige corrigeert. Maar Van den Berghe grijpt ook bepaalde passages in Calemberts verslag aan om vakliteratuur op belangrijke punten te nuanceren. Nadat hij reeds in de inleiding de geruchten over het bestaan van een gaskamer in Flossenbürg weerlegt, toont hij ook aan dat het beruchte Himmler-bevel op het einde van de oorlog om alle *Nacht- und Nebel*-gevangenen uit te roeien, een mythe is. Het is de enige keer dat Van den Berghe de ooggetuige gedurende vier bladzijden onderbreekt om Goldhagen – die met zijn boek *Hitler's Willing Executioners* het beeld van de jodenvervolging en -uitroeiing bij het grote publiek decennialang zal bepalen – en anderen op dit punt te corrigeren.

Kort samengevat : dit boek is af ! Het is alleen jammer dat redactioneel geopteerd werd voor een wel heel summier noten-apparaat. Die ergernis wordt bovendien verhoogd door de weinig overzichtelijke opdelingen in de bibliografie, maar dit zijn slechts details. Calemberts verslag leest als een trein. Als buitenstaander voel je je zelfs heel even insider op het moment dat Calembert meedeelt “te smachten naar totale verdwijning”.

Björn Rzoska